

8. Скрипник Л.Г. Фразеологія української мови. – К.:Наук. думка, 1973.
9. Словник української мови в 11-ти томах. – К.: Наук. думка, 1970-1980.
10. Сухомлинський В.О. Моральні заповіді дитинства і юності // Рад. шк., 1966.
11. Сучасна українська літературна мова: Підручник / А.П. Грищенко, Л.І. Мацько, М.Я. Плющ та ін.; За ред. А.П. Грищенка. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Вища шк., 1997.
12. Тисяча цитат з українського письменства: Збірник / Упоряд. Ю. Луцький. – К.: Смолоскип, 2001.
13. Українська мова. Енциклопедія. Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. – К.: Укр. енцикл., 2000.
14. Цимбалюк Ю.В., Краковецька Г.О. Крилаті лат. вислови. – К., 1976.

Воробйова Ж.Ю.

ПОРІВНЯННЯ В ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНОМУ АСПЕКТІ

Кожна мова є надбання певного народу. Вона не тільки найпотужніший засіб спілкування, знаряддя думки, а й дух народу, його історія і водночас необхідна умова існування не лише культури народу, а й його самого. Мова є засобом духовного формування особистості. У ній зафіксовано історичний досвід попередніх поколінь, неповторний менталітет етносу, його духовні надбання. Вона допомагає краще зрозуміти людину в її минулому і сьогоденні.

У ХХІ сторіччі на місце системно-структурної парадигми прийшла парадигма антропоцентрична, що поставила в центр всесвіту людину. Найважливішими стали такі властивості мови, як творчий характер, функціональна спрямованість, роль у відображенні індивідуального бачення світу. Ці властивості насамперед відображаються в індивідуальній мовній картині світу, що зумовлена моделлю світу епохи.

Порівняння тісно пов'язане з ціннісною картиною світу, з уявленням людини про погане / гарне, красиве / некрасиве, що вводить до структури порівнянь такі компоненти, як оцінність, експресивність. Ці компоненти сприяють створенню тієї частини інформації, що відображає художнє бачення дійсності людиною та узгоджується з його індивідуальною картиною світу.

Порівняння – один з основних прийомів пізнання світу, його традиційно вважають найпростішим мовним засобом образності. Однак дослідники не завжди враховують складність цієї лінгвістичної категорії, якій, як і метафорі, притаманна особлива форма антропоцентричності.

Традиційно вважають, що порівняння – первинне явище, метафора – вторинне. О. М. Веселовський, І. П. Лисков, Ш. Баллі припускають, що метафора виникла в період повної залежності людини від природи, коли первісна людина уподібнювала навколишнє середовище собі та своїм вчинкам.

Ця теорія не набула поширення, оскільки метафора складніша для сприйняття, ніж порівняння. З'ясування суті порівняння пов'язане з проблемою його взаємодії з метафорою. Метафору беззастережно відносять до системи тропів, компоненти порівняння найчастіше сприймають у прямому значенні (В. В. Образцова).

Д. У. Ажурова наголошує на спільності семантичної природи метафори та порівняння: семантика порівняння не дорівнює сумі значень його компонентів, а є самостійною мовною одиницею.

Сучасні дослідники розрізняють метафору і порівняння за особливостями їхньої глибинної структури: порівняння відповідає схемі “можна сказати, що це може бути”, а метафора – “можна сказати, що це не... а...” (А. Вербицька); порівняння ілюзорне, а метафора реальна; порівняння поширює мовлення, а метафора скорочує (Н. Арутюнова); порівняння – істинні, метафори – брехливі (Д. Девідсон). На взаємозв'язок метафори й порівняння вказує такий стилістичний прийом, як метафора-порівняння (В. П. Григор'єв, Ю. І. Левін).

Більш складний випадок – оборотність тропів. Одна з характерних рис такого чергування – перехід від порівняння до метафори. Наявність перед метафоричним словом компаративної конструкції можна пояснити намаганням актуалізувати окремі семи, що входять до семної структури образу порівняння. Чергування порівняння та метафори роблять актуалізацію інформації найдійовішою.

Із з'ясуванням сутності порівняння пов'язане питання про його призначення. Мета зіставлення – лаконічно пояснити суть одного предмета шляхом його порівняння з іншим предметом або показати, наскільки добрим / поганим є предмет, що порівнюється, стосовно об'єкта, який більшість мовців оцінює як позитивний чи негативний. Незалежно від того, чи сприяє порівняння створенню яскравішого образу, чи оживляє внутрішню форму метафоричного слова, воно передусім – не тільки основний засіб розкриття сутності явища, а й засіб репрезентації ставлення до нього особистості. Вибір порівняння завжди пов'язаний з характером індивідуальної оцінки того, що зображається.

Порівняння – це первинне явище, що перебуває на межі тропеїчними та нетропеїчними стилістичними прийомами (З. І. Хованська) й виконує дві найважливіші функції: пізнання (когнітивну) та впливу (прагматичну).

Існує декілька класифікацій порівнянь. В основу більшості з них покладено граматичні ознаки: спосіб морфологічного вираження, синтаксична функція. Але увагу слід звернути до класифікації, що побудована на характері семантичних відношень між предметом і образом порівняння (логічні та образні). У зарубіжному мовознавстві щодо цих типів порівнянь уживають іншу термінологію: істинні, риторичні (Ж. Дюбуа), буквальні, порівняння-уподобнення, порівняння-аналогії (А. Міллер).

Своєрідність порівнянь в індивідуальному стилі визначає взаємозв'язок компонентів компаративних конструкцій. Як предметом, так і образом порівняння може бути будь-яке явище дійсності. Але вибір компонентів порівняння не випадковий; це результат індивідуального бачення світу.

Більш того, емоційне враження на слухача справляють не стільки відокремлені значення предмета й образу порівняння, скільки їх взаємодія, результатом якої є новий семантичний комплекс, що не має власного словесного вираження.

У процесі мовлення слова є формами того самого значення, і порівняння – найхарактерніший вияв цього процесу. Синонімічні відношення між компонентами порівняння не основні, а допоміжні, вони лише нашаровуються на компаративні.

Ю. М. Лотман, О. М. Рудяков вважають виникнення оказіональних синонімів результатом певної організації тексту. Причиною встановлення синонімічних зв'язків між предметом і образом порівнянь є наявність у їхніх значеннях спільних сем, кількість яких залежить від типу порівняння.

Предмет логічних порівнянь поповнюється здебільшого денотативними семами, предмет образних порівнянь – і денотативними, і конотативними семами. Від характеру та кількості сем, що збагачують предмет порівняння, залежить прагматична значущість компаративних конструкцій.

Порівняння, предмет яких поповнюється денотативними семами в системі цілого, позначають як порівняння з першим ступенем значущості. Звернемося до синонімо-антонімічного словника “Словарь устойчивых сравнений русского языка» за редакцією В.В. Огольцева: “Наталья имела прелестную душу, была нежна... невинна, как агнецъ...” (Н. М. Кармазин. Наталья, боярская дочь). У значенні слів “душа” та “агнецъ” є декілька спільних сем: “ніжій”, “білий”. Внаслідок взаємодії правої та лівої частин порівняння предмет збагачується семами “безневинний”, “чистий”, які входять до семної структури слова “агнецъ”. Інші приклади того ж рівня: “Как снег, выступает соль на дороге, озера мертвые, соленые” (Пришвин. Адам и Ева); “Ясное утро. Тихо веет теплый ветерок; Луг, как бархат, зеленеет. В зареве восток” (И. С. Никитин. Утро на берегу озера); “Здесь не за что было зацепиться – ровная, как блюдо, степь, в которой разбросаны редкие пригорочки да торчат посадки из акаций и кустов” (Л. С. Соболев. Дорогами побед).

Другий ступінь прагматичної значущості притаманний тим порівнянням, семантична структура яких збагачується конотативними семами. Наприклад: “– А вы такие молодые, мадам, и одинокие, как... – Как что? – Хи-хи, как былинка” (М. А. Булгаков. Бубновая история); “Возок проехал по ветхому мосту в Спасские ворота. В кремле, как на базаре, люди ходят в шапках” (А. Н. Толстой. Петр Первый).

Порівняння, предмет яких збагачено денотативними та конотативними семами в системі цілого, мають найвищий (Ш) ступінь прагматичної значущості. Наприклад: “– Агафена Власьевна в тот же год... недолго хворала и умерла. Я остался на свете один, как былинка в поле” (Г. П. Данилевский. Княжна Тараканова).

Ступінь прагматичної значущості порівнянь тісно пов'язаний з типом інформації, яка, за І. Р. Гальперінім, поділяється на змістово-фактуальну, змістово-концептуальну, змістово-підтекстову. Порівняння з першим ступенем значущості передають змістово-фактуальну інформацію, тобто містять відомості про факти, процеси, що відбуваються у світі. Порівняння з другим ступенем значущості повідомляють про індивідуально-авторське розуміння зв'язків між явищами.

Порівняння, які спрямовують увагу слухача чи читача на те, що вважається найголовнішим, беруть участь у передачі змістово-підтекстової інформації.

Зміну семантики компонентів порівняння можливо простежити за допомогою концептуального аналізу. При компонентному аналізі структуру предмета й образу порівняння можливо представити у вигляді ієрархічної послідовності сем. Концептуальний аналіз дозволяє подати ліву й праву сторони компаративної конструкції у вигляді ієрархічної послідовності концептів. Плавний перехід від компонентного до концептуального аналізу дозволяє зробити більш об'єктивні висновки про місце ключових порівнянь під час формування індивідуальної мовної картини світу.

У процесі складання індивідуальної мовної картини світу порівняння – найяскравіша образна одиниця, що тісно пов'язана з ідейною спрямованістю суб'єкта. Компоненти порівняння змінюють свої семантичні та емоційно-експресивні можливості; вони є відбитком особистості і зумовлюють відповідну реакцію слухача. За допомогою порівнянь людина втілює в образах свої життєві сприйняття, активізує увагу і почуття, зумовлює відповідну реакцію іншої людини.

З'ясування семантики компонентів порівняння дає змогу вивчити психологію людини, виявити прагматичну інформацію, що є частиною її ідейно-тематичної спрямованості. Цілісне уявлення про семантику порівнянь допомагає створити методика виділення семантичних полів та лексико-семантичних груп.

Класифікація порівнянь за належністю компонентів компаративної конструкції до різних семантичних полів є найконкретнішою; вона тісніше пов'язана з індивідуальною картиною світу, ніж класифікації, в основу яких покладено узагальнене категоріальне значення, притаманне компонентам порівняння: істота – неістота, конкретне – абстрактне, унікальність – збірність.

Виконуючи прагматичну функцію, компоненти порівняння змінюють свою смислову структуру. Створенню образності сприяє не стільки семантична своєрідність компонентів порівняння, скільки збагачення значення предмета компаративних конструкцій в складі індивідуальної мовної картини світу.

Порівняння не ставить предмети, що порівнюються, поряд, затуляючи один предмет іншим, – прийом порівняння примушує одне явище відобразитися в іншому з метою отримання нової інформації.

Мова – явище суспільне. Історія мови є частиною історії народу. В своєму словнику вона фіксує історичні факти життя народу, його контакти з іншими етносами, розвиток культури. Кожна мова відзначається своїми оригінальними засобами образності, що пов'язано з неповторністю побуту, звичаїв, культури та й загалом ментальності народу. Порівняння належать до домінуючих лексичних засобів цього рівня. Порівняння не тільки фіксує елементи моделі світу, а й дає змогу простежити процес її формування в індивідуальному стилі.

Використана література:

1. Виноградов В.В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика. – М., 1963.
2. Карпенко Ю.О. Вступ до мовознавства. – К. – Одеса, 1991.
3. Мокренко В.М. Загадки русской фразеологии. – М., 1990.
4. М'яснякіна Л.І. Порівняння як семантична категорія // Вісник Львів ун-ту. – 2001. – Вип.22.
5. Ющук І.П. Лекції зі вступу до мовознавства. – К., 1995.

Гребінник Л.В.

ПИТОМІ НІМЕЦЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В РОСІЙСЬКІЙ МОВІ

Розширення міжнаціональної та міжкультурної комунікації сприяє взаємопроникненню та взаємовпливу різних мовних систем. Поповнення словникового складу мови лексичними запозиченнями є однією з характерних особливостей міжмовних контактів. Проблемі лексичного запозичення – одній із загальнолінгвістичних проблем, що має важливе значення для з'ясування взаємодії мов, присвячена велика кількість вітчизняних та зарубіжних досліджень. Вивчення питань, пов'язаних з іншомовною лексикою, бере свій початок у працях Р. Ф. Брандта, Р. А. Будагова, Я. К. Грота, Є. Ф. Карського, Є. Д. Поливанова, О. О. Потєбні, Е. Ріхтер, О. М. Селищева, О. І. Соболевського, М. Р. Фасмера, В. Христиані. Протягом останнього десятиріччя ХХ ст. теорія лексичного запозичення збагачувалася численними розробками, які торкалися як загальних, так і специфічних її аспектів. Про актуалізацію проблеми запозичень у російській мові наприкінці ХХ ст. свідчать дисертаційні дослідження О. В. Бикової, К. В. Михайлової, Г. В. Павленко, С. В. Подчасової, Т. М. Полкової, І. В. Рябової, В. М. Феоклістової, М. М. Черкасової. Автори сучасних робіт фіксують нову хвилю іншомовних інновацій у різноманітних комунікативних сферах, досліджують адаптацію іншомовних неологізмів, велика кількість робіт присвячена російсько-англійським мовним контактам і запозиченням з англійської мови.

Незважаючи на те, що значну кількість іншомовних лексем у російській мові складають німецькі запозичення, їх вивчення залишається поза увагою сучасних мовознавців. Винятком є окремі праці, де розглядаються питання освоєння німецьких запозичень в українській мові [5]. Цей факт зумовлює актуальність теми нашого дослідження.

В даній статті ми зупиняємось на питанні тематичної класифікації німецьких запозичень та на прикладі тематичної групи “Наука” більш детально розглядаємо особливості їх функціонування. Матеріалом для аналізу служать мовні одиниці, взяті з “Толкового словаря иноязычных слов” Крисіна Л. П. [2].

Даний словник налічує близько 25 000 слів і словосполучень. В ньому представлена як загальноповивана іншомовна лексика, в тому числі новітня,